

”Resistir es existir”

FEMINISTINEN POLIITTINEN TOIMINTA ESPANJAN TALOUSKRIISISSÄ

Johanna Kantola

Kansainvälisen naistenpäivän mielenosoituksen kyltti ”Resistir es existir” kääntyy vaikeasti suomeksi (vastustaa on olla olemassa) mutta kuvaa hyvin Espanjan tämän hetken feminististä todellisuutta. Maan taloudellinen, poliittinen ja sosiaalinen kriisi näkyy kaduilla paitsi keräämättöminä roskina, suljettuina kauppoina ja vallattuina taloina myös historiallisen laajana poliittisena liikehdintänä. 15M tai *indignados*-liike¹, asuntojen pakkolunastusta vastustava liike PAH ja gallupien johtoon nousnut uusi vasemmistopopulistinen puolue Podemos ovat kansainvälisessä mediassa useimmiten esillä olleita esimerkkejä.

Kriisit ja niihin liittyvä voimakas poliittinen vastustus ovat vaikuttaneet merkittävästi Espanjan feministisen ja naisliikkeen toimintaan. Madridissa naistenpäivän mielenosoitus valtasi kaupungin pääkadun ja päättyi sen poliittisen toiminnan keskusaukiolle Puerta del Solille. Mielenosoitukset ympäri Espanjaa keräsivät kymmeniä tuhansia osallistujia. Madridissa soivat feministisen orkesterin rummut, ja marssijat huusivat ”¡Contra las violencias y el capital, feminismo radical!” (väkivaltaa ja kapitalismia vastaan, radikaalia feminismiä). Taloudellisen kriisin eri ulottuvuudet olivat hyvin esillä mielenosoittajien kylteissä ja t-paidoissa. Niissä näkyivät erityisesti aborttioikeus ja sukupuoleen liittyvät normit

ja stereotypiat, sukupuolistunut väkivalta sekä taloudelliset ja sosiaaliset oikeudet, kuten oikeus työhön, palkkatasa-arvoon ja hyvinvointivaltion palveluihin. Iskulause ”Queremos empleo, trabajo nos sobra” kuvaa vallitsevia eriarvoisuuksia: haluamme työtä, josta maksetaan (*empleo*), muuta työtä (*trabajo*) meillä on riittävästi. Sukupuolen moninaisuus ja tasa-arvon intersektionaalisuus näkyivät niin saatekaarilipuissa kuin transoikeuksia korostavissa kylteissä. Latinalaisen Amerikan naisverkosto puolestaan vaati oikeuksia toisten kodeissa kotityötä tekeville naisille.

Viettäessäni kolme kuukautta Complutensen yliopistossa Madridissa pohdin talouskriisin sukupuolistumista Euroopan parlamentin vaaleissa Suomessa keväällä 2014. Minua kiinnostivat diskurssit ja affektit suomalaisessa keskustelussa: myötätunto ja sääli, joita suomalaiset eurovaaliehdokkaat ilmaisivat ”toisia naisia” kohtaan Kreikassa ja Espanjassa. Tuo myötätunto jähmetti ”heidän” talous-, ihmisoikeus- ja tasa-arvopolitiikkansa epäonnistuneeksi verrattuna ”meidän” onnistuneeseen politiikkaamme ja siten etäännytti kriisin ja sen seuraukset muihin maihin (vrt. Pedwell 2014). Tämä empatian valtarakenne vaikeuttaa samalla keskustelua talouskriisin sukupuolistuneista vaikutuksista Suomessa.

1 15M eli 15 mayo viittaa päivään 15. toukokuuta 2011, jolloin talouskuripolitiikkaa vastustavat valtasivat Madridin Puerta del Solin keskusaukion ja pystyttivät sinne telttoja ja koluja sekä kokoontuivat keskustelemaan järjestäytyneissä kokouksissa (*Asamblea*). Kansainvälisesti liike tunnetaan nimellä *indignados*, jonka voisi kääntää suomeksi vihastuneet tai raivostuneet (englanniksi käytetään käännöstä *the outraged*).

Madridissa olo antoi mahdollisuuden tutustua feministien, naisjärjestöjen ja aktivistien toimintaan talouskriisissä ja kriisin vaikutuksiin tälle toiminnalle. Miten naiset ja erilaiset vähemmistöt osallistuivat talouskriisiä vastustavaan poliittiseen toimintaan? Millaisia mahdollisuuksia ja tiloja sukupuolesta puhumiselle tai feministiselle toiminnalle avautui? Feministisessä tutkimuksessa on yhä uudelleen osoitettu, kuinka esimerkiksi nationalistisissa kamppailuissa sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyvät kysymykset painetaan taka-alalle. Niiden aika on aina ”sitten kun” tämä tärkeämpi taistelu on voitettu. Kreikan talouskriisissä tämä on näkynyt erityisesti HLBTQ-kysymysten marginalisointina ja trivialisointina (Athanasίου 2014). Espanjaan talouskriisin myötä syntyneet kansalaisliikkeet ja uusi vasemmistopopulistinen puolue Podemos antavat mahdollisuuden pohtia näitä vanhoja feministien kohtamia haasteita. Samalla autonominen feministinen toiminta on vahvistunut kriisin myötä Espanjassa.

TALOUSKURIPOLITIIKAN SUKU-PUOLISTUNEET VAIKUTUKSET

Euroopan komission, kansainvälisen valuuttarahaston ja Euroopan keskuspankin harjoittama talouskuripolitiikka, jossa pankkijärjestelmän vikoja on korjattu ennen kaikkea julkisen sektorin leikkauksilla ja tiukalla talouskurilla, on ollut vaikutuksiltaan ehdottoman sukupuolittunutta (Bettio ym. 2012; Karamessini 2014). Tutkijat puhuvat useimmiten kriisin ensimmäisestä aallosta, joka iski niin kutsuttuihin miesten työpaikkoihin esimerkiksi rakennus- tai eri vientisektoreilla, ja toisesta aallosta, jossa talouskuripolitiikka leikkasi niin kutsuttuja naisten työpaikkoja julkisilla ja hoiva-aloilla. EU-maiden elvytyspolitiikka on kohdistunut miesvaltaisille aloille.

Espanja näyttäytyi kansainvälisessä sukupuolen ja politiikan tutkimuksessa mallioppilana ennen vuonna 2008 alkaneen kriisin ja sitä seuranneen talouskuripolitiikan vaikutuksia. Sosialistipuolue PSOE:n Zapateron kahden kauden hallitus (2004–2010) teki merkittäviä uudistuksia esimerkiksi tasa-arvopolitiikan institutionaalisiiin rakenteisiin ja sukupuolistuneen väkivallan vastaiseen toimintaan. Espanjassa toimeenpantiin laki sukupuolistunees-

ta väkivallasta ja väkivallan vastaiseen toimintaan ohjattiin taloudellisia resursseja. Espanjaan perustettiin myös sukupuolten välisen tasa-arvon ministeriö ja useita muita toimielimiä. (Lombardo & León 2014). Aborttioikeuksia laajennettiin, ja laki homojen ja lesbojen oikeudesta mennä naimisiin tuli voimaan vuonna 2005.

Vuonna 2010 valtaan tullut Rajoyn konservatiivihallitus on ollut talouskuripolitiikan mallioppilas, ja julkista sektoria (esim. koulutusta) ja hyvinvointipalveluja on leikattu ja yksityistetty rajusti. Eryteisesti naisten työpaikat julkisella sektorilla ovat olleet leikkausten kohteena. Osa-aikatyön seurauksena naisten sosiaaliturva on jo lähtökohtaisesti ollut miesten turvaa heikompi, ja talouskuripolitiikan edellyttämät leikkaukset ovat pahentaneet tilannetta (González & Segales 2014; Lahey & de Vilota 2014). Monilla uudistuksilla, kuten työmarkkinauudistuksella (RD 3/2012), on ollut negatiivisia sukupuolivaikutuksia. Uudistuksen tavoitteena oli luoda joustavimmat työmarkkinat esimerkiksi irtisanomiskäytäntöjä helpottamalla. Samalla rajoitettiin oikeutta tehdä lyhennettyä työpäivää hoivavastuusta johtuen tai imettää työaikana. Työntajien saamat taloudelliset kannustimet naisten palatesa töihin äitiysvapaalta poistettiin. (Lombardo 2015.)

Rajoyn konservatiivihallitus on valtionhallinnon tehostamisen nimissä heikentänyt rajusti tasa-arvoelinten asemaa. Esimerkiksi perinteinen Instituto de la Mujer on menettänyt autonomisen asemansa, ja se on siirretty osaksi uutta sosiaali-, terveys- ja tasa-arvoministeriötä (Lombardo & León 2014). Sukupuolten väliseen tasa-arvoon keskittyvä ministeriö on lopetettu, ja edellä mainittu uusi iso ministeriö vastaa kuuden syrjintäperusteen suojasta (sukupuoli, rotu ja etnisuus, uskonto ja vakaumus, ikä, vammaisuus ja seksuaalinen suuntautuminen). Hallitus leikkasi tasa-arvopolitiikan rahoitusta vuosina 2009–2013 lähes puolella eikä tasa-arvolain vastaisesti laatinut hallituksen tasa-arvo-ohjelmaa (San José Serran 2014, 192).

Konservatiivihallitus tuli valtaan vuonna 2011 vaalilupauksella kaventaa sosialistihallituksen säättämään aborttioikeutta. Lakiehdotuksessaan hallitus halusi kriminalisoida abortin ja sallia sen vain seksuaalirikoksen uhreille (12. viikon sisällä, jos rikos on raportoitu poliisille) sekä sellaisissa tilanteissa,

joissa olisi vakava vaara naisen fyysiselle tai psyykkiselle terveydelle (22. viikon sisällä) (Lombardo 2015). Massiivinen feministinen vastarinta, joka ravisutti konservatiivipuoluetta ja johti lakiehdotuksen esittelylle oikeusministerin eroon, sai pääministerin jäädyttämään prosessin. Helmikuussa 2015 konservatiivihallitus antoi uuden esityksen aborttilaiksi, jossa alaikäisten abortti olisi sallittu vain huoltajan luvalla.

TALOUSKRIISIN VAIKUTUKSET FEMINISTISEEN TOIMintaan

Haastattelemani aktivistien mukaan talouskriisin vastainen toiminta on avannut mahdollisuuksia feministiselle toiminnalle. Yksi heistä kertoo, että talouskuripolitiikan kritiikki on kirkastanut keskustelua hyvinvoinnista ja hyvästä elämästä sekä terävöittänyt feminististä kritiikkiä kapitalismia kohtaan ja näkemystä kapitalismista heteropatriarkaalisen järjestelmän (ks. myös Pérez Orozco 2014). Feministit olivat alulle paneva voima 15M-liikkeessä, ja yksi ensimmäisistä Puerta del Solille pystytetyistä teltoista oli feministien. Aluksi liikkeen sisällä feministejä vastustettiin kiivaastikin ja feministit ja sovinitit asetettiin samalle viivalle (”ei feministejä tai soviniteja”). Alun vastarinnan jälkeen ymmärrys feminististä ajattelua ja eri feministien eri lähtökohdista ajamia asioita kohtaan lisääntyi merkittävästi.

15M oli tärkeä feministeille myös siksi, että tuomalla yhteen talouskuripolitiikkaa vastustavia ihmisiä (yksityisestä häpeästä julkiseen raivoon, kuten eräs lehti kirjoitti) se vahvisti feminististä liikettä. Naisliike oli menettänyt autonomisuuttaan ja voimaansa, kun Francon kuoleman jälkeen merkittävä osa toimijoista oli integroitu sosialistien hallitukseen ja tasa-arvoelimiin. Kriisin myötä syntynyt liikehdintä toi feministiset ryhmät takaisin kaduille vahvempina kuin aiemmin. Feministisen liikkeen vahvistuminen näkyi myös massiivisissa abortin vastaisissa mielenosoituksissa, joita järjestettiin ympäri

Espanjaa ja Eurooppaa. ”Kaduilla olo” toimintatapana – feministiset mielenosoitukset ja talonvaltauksset – ei kärsinyt samalla tavalla rahoituslähteiden vähenemisestä ja kapenemisesta kuin institutionaalisoituneempi toiminta. Haastattelemani aktivistit kuitenkin muistuttavat yhä uudelleen Espanjan feministisen liikkeen hajanaisuudesta: se koostuu edelleen hyvin erilaisista ryhmistä, joilla on toisistaan eroavat tavoitteet ja toimintatavat.

Perinteisesti nimenomaan EU:lla on ollut merkittävä vaikutus Espanjan tasa-arvopolitiikkaan, lainsäädäntöön ja toiminnan rahoitukseen esimerkiksi paikallistasolla (Lombardo & León 2014). Talouskriisin myötä kritiikki EU:ta kohtaan on kasvanut eri feministitoimijoiden keskuudessa (esim. San José Serran 2014, 187–188). Sen sijaan Espanjan naisliikkeet ovat löytäneet YK:n uudella tavalla. Espanjan ensimmäinen naisjärjestöjen CEDAW-varjoraportti laadittiin kansainvälisesti verrattuna myöhään eli vasta vuonna 2014.² Varjoraportti sisältää runsaasti tietoa siitä, millaisia rajuja leikkauksia kansallisen ja paikallisen tasa-arvopolitiikan budjetteihin ja myös naisiin kohdistuvan väkivallan vastaiseen toimintaan on tehty eri puolilla Espanjaa. 277 naisjärjestöä allekirjoitti raportin, jonka lopullinen käsittely on Genevessä tänä vuonna. YK näyttäytyykin tällä hetkellä vastaanottavaisempana toimijana naisjärjestöjen talouskuripolitiikkaan suuntaaman kritiikin suhteen kuin EU. (San José Serran 2014, 204.)

Vasemmistopopulistinen Podemos on puolueena ponnistanut pitkälti 15M-liikkeestä ja suhtautuu Kreikan sisarpuolueensa Syrizan tavoin kriittisesti EU:n harjoittamaan talouskuripolitiikkaan. Lisäksi se kritisoi Espanjaa vuoronperään hallinneiden PSOE:n (sosialistipuolue) ja PP (Partido Popular, oikeistopuolue) korruptoituneisuutta. Vuosi sitten perustettu puolue menestyi kevään 2014 eurovaaleissa saaden viisi euroedustajaa ja on johtanut parlamenttivaalien gallupeja joulukuusta lähtien.

Ensimmäiset arviot sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisesta Podemoksessa vaikuttavat melko pettyneiltä ja pessimistisiltä. Haastatelta-

2 YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän kieltävän yleissopimuksen (CEDAW) allekirjoittaneet valtiot raportoivat CEDAW-komitealle toimistaan sukupuolten välisen tasa-arvon toteutumisen tiellä olevien esteiden poistamisesta neljän vuoden välein ja osallistuvat komitean kuulemiseen Genevessä. Maiden kansalaisjärjestöillä on oikeus jättää varjoraportti kuulemiseen.

vani kuvaavat Podemosia ylhäältä alaspäin johdetuksi puolueeksi, jonka tiiviiseen sisäpiiriin kuuluu vain vähän naisia (yksi viidestä) eikä yhtään feministiä (ks. myös *El Diario* 1.3.2015). Myös esimerkiksi Kreikan Syriza kohahdutti helmikuussa 2015 nimitämällä hallitukseensa ministereiksi vain miehiä. Tekemässäni haastattelussa Podemosia kritisoidaankin siitä, että se ei ole ottanut käyttöönsä vaalilistoillaan sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäviä keinoja, kuten nais- ja miesehdokkaiden vuorotte- luan suljetulla listalla (tunnetaan englanniksi nimellä *zipper-system*, joka tarkoittaa vetoketjua). Esimerkiksi paikallispolitiikassa vaikuttanut puolue Ganemos Madrid on päinvastainen esimerkki: siellä sekä feministien tavoitteet että naisten poliittinen edustus otettiin vakavasti. Podemoksen keskeiset johtajat ovat Complutensen yliopiston politiikan tutkimuksen laitoksen professoreita ja lehtoreita. Sukupuolen ja politiikan tutkijat ovatkin jo pitkään kirjoittaneet valtio-opin erityisestä sokeudesta ja kuuroudesta sukupuoleen ja tasa-arvoon liittyviä kysymyksiä kohtaan (ks. esim. Kantola 2008; *European Political Science* -teemanumero 2015).

Sisällöllisesti Podemoksella on ollut joitain sukupuolten välistä tasa-arvoa edistäviä ulostuloja, esimerkiksi vaatimus päivähoito-oikeudesta 0–3-vuotiaille. Podemoksella on *El Diarion* naistenpäivän kunniaksi tekemän vertailun mukaan huomattavasti vähemmän sukupuolten väliseen tasa-arvoon liittyviä kohtia Andalusian aluevaalien puolueohjelmassaan kuin muilla puolueilla. Erityisesti puoluetta on kritisoitu vaikenemisestä aborttioikeuteen liittyvistä kysymyksistä. Myös haastattelemani feministiaktivistit ja -tutkijat pohtivat kriittisesti Po-

demoksen epäonnistumista sukupuolten välisen tasa-arvon integroinnissa puolueen toimintaan ja ohjelmaan. Haastattelemani aktivisti kuvaa, kuinka Podemosissa kokoontui feministien ryhmä, jossa oli lopulta enemmän miehiä kuin naisia ja joka ei ole onnistunut millään tavoin vaikuttamaan puolueeseen tasa-arvoa edistävästi.

LOPUKSI

Feministisen toiminnan ja liikkeen näkökulmasta talouskriisin vaikutus on ollut yhtäältä positiivinen. Feministien äänet näkyivät ja kuuluivat esimerkiksi 15M-liikkeessä alun vastarinnasta ja hankaluuksista huolimatta. 15M ja aborttioikeuden rajaamisen vastustaminen aktivoivat ja vahvistivat erilaista feminististä toimintaa. Toisaalta 15M-liikkeen institutionalisoituminen poliittiseksi vasemmistopopulistiseksi puolueeksi on ollut feministisestä näkökulmasta katsottuna haastavaa. Sukupuolten tasa-arvo on tämän hetken arvioiden perusteella jäänyt toissijaiseksi niin puolueen rakenteissa, toiminnassa kuin ohjelmissakin. Erään naistenpäivän mielenosoituksessa näkemäni kyltin sanoin: ”La lucha será feminista o no será” – taistelun on oltava feminististä, tai sitä ei ole. Espanjassa feministien taistelu talouskriisin sukupuolittuneita vaikutuksia vastaan jatkuu.

PhD, dosentti Johanna Kantola toimii Akatemiatutkijana Helsingin yliopiston sukupuolentutkimuksen oppiaineessa. Kantolan tutkimus käsittelee sukupuolta, valtaa ja politiikkaa. johanna.kantola@helsinki.fi

KIRJALLISUUS

- Athanasidou, Athena (2014) Precarious Intensities. Gendered Bodies in the Streets and Squares of Greece. *Signs* 40:1, 1–9.
- Bettio, Francesca ym. (2012) *The Impact of the Economic Crisis on the Situation of Women and Men and on Gender Equality Policies*. Brussels: European Commission.
- El Diario, 1.3.2015, ¿Nueva política pero viejos perdedores? 15-M, Podemos y las mujeres, mielipidekirjoitus, kirjoittajat Kerman Calvo ja Iago Álvarez López.
- El Diario, 8.3.2015, Las propuestas para la igualdad en los programas electorales del 22 de marzo.
- González, Elvira & Segales, Marcelo (2014) Women, Gender Equality and the Economic Crisis in Spain. Teoksessa Karamessini, Maria & Rubery, Jill (toim.) *Women and Austerity. The Economic Crisis and the Future for Gender Equality*. London: Routledge, 229–247.
- Kantola, Johanna (2008) ”Why Do All the Women Disappear?” Gendering Processes in a Political Science Department. *Gender, Work & Organization* 15:2, 202–225.
- Lahey, Kathleen & de Villota, Paloma (2013) Economic Crisis, Gender Equality, and Policy Responses in Spain and Canada. *Feminist Economics* 19:3, 82–107.
- Lombardo, Emanuela (2015) EU and National Policy Responses to the Economic Crisis. Reconfiguring the Spanish Gender Regime?, julkaisematon käsikirjoitus.
- Lombardo, Emanuela & Margareta León (2014) Políticas de igualdad de género y sociales en España: origen, desarrollo y desmantelamiento en un contexto de crisis económica. *Revista de investigaciones feministas* 5, 13–35.
- Pedwell, Carolyn (2014) *Affective Relations. The Transnational Politics of Empathy*. Basingstoke: Palgrave.
- Pérez Orozco, Amaia (2014) *Subversión feminista de la economía*. Madrid: Traficantes de sueños.
- San José Serran, Begoña (2014) Igualdad versus Austeridad. Resistencia, protestas y propuestas del movimiento feminista. *Revista de investigaciones feministas* 5, 185–206.